

Проф. др Жељко Калуђеровић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за филозофију
Др Зорана Ђинђића 2
21000 Нови Сад
Емејл: zeljko.kaludjerovic@ff.uns.ac.rs

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА

Зоран Димић, *Политичке животиње и звери*
(научна монографија)

Зоран Димић се на академској сцени профилисао радовима из области *филозофије образовања* и *немачке идеалистичке филозофије*. Последњих неколико година он се бави Аристотеловом филозофијом политике. Научна монографија *Политичке животиње и звери* представља резултат тог вишегодишњег истраживања.

Задатак који је Димић поставио пред себе у овој расправи је трострук. Осим испитивања и дефинисања нажалост до сада потпуно запостављене улоге коју је доместикација играла у процесу заснивања економије домаћинства и касније појави политичке праксе у полису, он овде нуди једно разуђено тумачење Аристотелове синтагме политикон збон, иначе најпознатије дефиниције човека у читавој западној култури, којом се човекова судбина по први пут снажно везује за политику. На трећем месту Димић, на трагу одређених Аристотелових решења, нуди читаоцу могући одговор на једно од кључних античких, али и савремених питања из области филозофије политике – шта је сврха њеног изучавања? Ко ме и чему филозофија политике заправо треба да служи?

Проблематизацију међусобног односа три кључна појма ове расправе, доместикације, економије и политике, Димић започиње у тачки у којој се у западноевропској научној традицији рађа идеја о филозофији политике. Реч је о месту на коме Аристотел у *Политици* утврђује политичку природу људског бића. Аристотел најпре креће од детаљног описивања онога што претходи специфичној политичкој пракси, пракси која у полису трансформише човека као животињу у животињу којој политика постаје најважнија делатност. Стога се овде заједно са Аристотелом Димић враћа ономе што претходи рађању политике као судбинске човекове праксе. Ово излагање, на крају кога дефинише човека као политикон збон и као збон која има логос, Аристотел започиње разматрањем различитих облика удруживања, односно анализом многобројних врста заједница. Тај моменат постаће касније кроз историју тумачења Аристотелове *Политике* од изузетног значаја, будући да ће директно одредити већину интерпретативних приступа.

Реч је наравно о изрицању два чувена одређења која су вероватно до дана данашњег уједно две најпознатије одредбе људског бића. Димић истиче да су значај и важност тих дефиниција парадоксално у потпуној несразмери са чињеницом да код Аристотела нема антропологије. Ни на једном месту у *Политици* Аристотел не исказује намеру да одреди појам човека. Обе одредбе човека изричу се успутно. Истовремено, извођењем и изрицањем ове две дефиниције заправо се *де факто* заснива политичка филозофија. У првој се каже да је „човек по природи политикон збон“, а у другој да је човек „једина животиња која има логос“.

Почетак прве главе *Политике*, који представља непосредни контекст за тврдњу о политичкој природи човека, говори заправо о томе како настаје и развија се полис. Међутим, пре него

што развије аргументе о устројству специфичне политичке праксе којом људска животиња постаје политичка животиња, и тиме човек, Аристотел најпре започиње расправу детаљном анализом људске животиње, њене животињске праксе и непосредне врсте заједница у којима се она рађа и развија. Међутим, Димић даље истиче да је незамисливо да се животиња, човеков виши род, тек тако лако повеже са политичком праксом и политиком, с обзиром да се „политичко“ код Аристотела схвата као човекова специфична разлика. Стога се, према ауторовој интерпретацији чини логичним што Аристотел анализу настанка и развоја полиса као специфичне политичке заједнице не започиње тиме што се несумњиво осведочило као основа политичког бића човека, већ оним што је томе претходило, дакле облицима заједница из којих се полис развио.

Из тог разлога Димић се надаље с правом бави оним што је специфично у људској животињској пракси и што је чини различитом од животињске праксе осталих животиња. Дакле, он се овде најпре бави људском животињском праксом, биолошком и асоцијационом, која претходи настанку и обликовању човека као политичке животиње. Аутор велику пажњу посвећује извођењу аргумената да Аристотелов исказа „политикон зџон“ не треба схватити као „друштвена животиња“, јер се тиме потпуно промашује оно што Аристотел има у виду. Политичка пракса, на основу које Аристотел изриче тврдњу о човеку као политичкој животињи, нема никакве везе са људском склоношћу ка удруживања и животу у друштву. Аристотел нам сâм пружа најубедљивије сведочанство о томе тврдњом да ту врсту склоности једнако поседују и неке друге животиње, нпр. пчеле, и животиње које живе у чопору или крду. Према томе то није човекова специфична разлика, и отуда не може бити основ за одређење човека.

Надаље Димић започиње детаљну анализу претходних облика удруживања: заједнице жене и мужа, оног који влада и оног над којим се влада. Према ауторовој сугестији, уколико следимо Аристотелово одређење човека као политичке животиње, строго гледано употреба термина човек ван контекста полиса није могућа. Човек је могућ само у полису, међутим он у њему није сâм, већ са њим заједно живе и жена, муж, господар, роб, отац и дете. Управо та чињеница живот свих њих у полису морално и политички чини изузетно комплексним.

Један од најважнијих делова овог рада заузима детаљна анализа појма доместијације. Осим контекста у коме се термин доместијације појављивао у текстовима код Аристотела и других старогрчких писаца, Димић овде такође узима у обзир Дарвинов спис *Варијације животиња и биљака у процесу доместијације*, и једнако одређене важне књиге и текстове који се баве феноменом Неолитске револуције, односно процесима који чине њену суштину, а који су заправо доминантно везани за феномен доместијације. Димић наглашено указује на то да је доместијација један врло комплексан процес, те да се он не може ограничити само на „припитомљавање животиња и биљака“, већ да је шири и важнији од тога, односно да на много суштинскији начин описује све оно што се у процесу развоја Неолитских култура и касније дешавало са женом, мужем, припитомљеним животињама и биљкама, и њиховим заједничким животом у оквиру домаћинства. Из тог разлога аутор се овде увелико ослања на важна археолошка открића до којих се од половине XX века дошло у источној Анадолији, пре свега на чувеном археолошком локалитету, Ђатал Хејук, али и на још неким местима у малоазијском Плодном полумесецу. Та комплексна археолошка открића, везана не само за грађевине, начин становања и религијске обичаје, већ једнако и за открића животињских костију, остатке биљног семена и начин исхране, довела су до тога да се јасно дефинише садржај синтагме Неолитска револуција, те да се тиме јасно сагледа њен кључни значај за настанак и развој човека и цивилизације.

У помало супротном правцу од онога како то чини споменута интердисциплинарна литература, Димић овде нагласак не ставља на последице онога до чега је довела чињеница да је нпр. у Ђатал Хејуку човек припитомио одређене дивље животње и биљке, већ читав

овај проблем третира битно другачије. Димићево становиште је да је до одсудне промене у току Неолитске револуције, на основу које је човек засновао цивилизацију, дошло не због тога што је човек припитомио одређене дивље животиње и биљке, већ због тога што је једна животиња припитомила друге. На тај начин Димић покушава да уобичајено разумевање доместикације, као процеса у коме човек подређује животиње и биљке својим интересима, овде доведе у питање. Према ставу који он заступа, процес настанка човека и цивилизације може се објаснити тек онда када схватимо да доместикација није била једносмеран већ вишедимензионалан процес, у коме су људска животиња и друге животиње и биљке заправо уједно биле и субјекат и објекат припитомљавања и у-дом-љавања. Међутим, чињеница да је човек једина од свих животиња која се, након десетине хиљада година ловачког и сакупљачког начина живота, с јасном намером угомила, негде на почетку неолита, одиграла је кључну улогу.

У последњем поглављу, у коме се бави проблемом Аристотеловог заснивања филозофије политике, Димић се бави природом и суштином политичке праксе којом настаје полис, односно покушава да, уз помоћ Аристотелових анализа, пружи одговоре на питање о смислу заснивања филозофске рефлексije о политици. Према његово закључку, управо на начин на који је Аристотел засновао филозофију политике даје за право да у специфичном савременом политичком контексту поново актуализујемо разлоге и смисао њеног постојања.

Значај научне монографије *Политичке животиње и звери* аутора Зорана Димића је вишеструк. Као прво, препознаје се оригиналност интереса за проучавањем практичко-политичких проблема у склопу Аристотелове филозофије политике. Кроз један интердисциплинарни приступ, Димић овде доноси врло иновативну интерпретацију важних места и ставова из Аристотелове *Политике*. Димићева студија је написана јасним стилем, док су истовремено аргументи плаузибилно формулисани. Узимајући у обзир укупни значај ове научне монографије, рецензент изричито препоручује њено објављивање.

Нови Сад,
25. децембра 2021. године

Проф. др Жељко Калуђеровић

Универзитет у Новом Саду
Филофски факултет
Одсек за филозофију